

TÜRK EĞİTİM DÜŞÜNCESİNDE
OKUL MÜZESİNDEN MÜZE PEDAGOJİSİNE DEĞİŞİM
CHANGING FROM SCHOOL MUSEUM TO MUSEUM PEDAGOGY
IN TURKISH EDUCATION THOUGHT

H. Ömer ADIGÜZEL
Ankara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Fakültesi
Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı

Faruk ÖZTÜRK
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı

ÖZ

Bu çalışmada Türk eğitim düşüncesi tarihinde okul müzesinden müze pedagojisine doğru gerçekleşen eğitimsel değişimlerin düşünsel temeli ve uygulama boyutu incelenmektedir. Türk eğitim düşüncesinde müze kavramının geçirdiği evreler, eğitimcilerin okul müzesi ve öğretim ilişkisi konusundaki yaklaşımları, Cumhuriyet döneminde okul müzesinin durumu ve ilerleyen dönemlerde müze pedagojisi anlayışının ulaştığı nokta ve çeşitli uygulamalar incelenmektedir. Makalede, “müze” olgusunun pedagojik işlevi yanında okul müzesinden müze pedagojisine uzanan zihinsel değişimin temelinde yatan felsefi tutum da incelenmiştir.

ABSTRACT

This article examines the ideas which underliethe practical changes and their applications starting from having a school museum to museum pedagogy in Turkish educational history. Moreover, research has been done on the stages of the notion of museums in Turkish educational concepts, approaches of educationalists to the relationship between school museums and education, the stuation of school museums during the Republican period and the point reached in the concept of museum pedagogy in the proceeding periods and practices. The pedagogical functions of museums and school museums and the philosophical attitude underlying these principles have also been dwelt on.

Giriş

Batı eğitim tarihinde gelişen reformist eğitim akımları, ortaya koydukları eleştirilerinin temel argümanlarında geleneksel okulu, “okuma okulu” ya da “kitap okulu” olarak nitelendirmektedirler. Bu temel eleştirilerde geleneksel okul ve öğretim yapısına gösterilen tepkiler; “çocuğun ezberci ve pasif alıcı konumunda olduğu öğrenimden, kendi kendine faal olmasına, hayatın gerçeklerinden ve gereklerinden hareketle belirlenen bir öğretim yaklaşımına”(Aytaç, 1981: 83) geçişin gerekliliği etrafında yoğunlaşmıştır.

Öğretim yöntemlerinde geline bu noktada çocukta öğrenme isteği uyandıran metotların kullanılması, derslerde ezbercilikten, gözlem ve inceleme kavramına geçiş eğitim sürecinde dikkati çeken önemli bir noktadır. Ders konularının öğretiminde, “metinden çocuğa yönelik” bir anlayıştan, “çocuktan konuya ya da objeye” yönelik bir anlayış hakim olmaya başlamıştır. Ders konuları ve program ile ilgili olarak başlayan eğitsel reformlar aynı zamanda “öğretim çevresi” konusunda da yeni yaklaşımların gelişmesine neden olmuştur.

Klasik okul anlayışında ders kitaplarından ya da kürsüden tekrar edilen birçok soyut bilgilerin, öğrencilerin zihnine yığmaktan ibaret olması en çok eleştirilen yönü idi. Yeni pedagojik anlayışta ise “çocuğun ilgisi”, “kendi kendine öğrenmeye yönlendirilmesi” gibi kavramlar sonuçta öğretime konu olan materyallerin eğitimdeki önemine de ağırlık vermekteydi. Gerçek objeler, “çocuğun kendi kendine iş görmesi” ve “deneyim” yöntemiyle, zihinsel eğitime ulaşılmasında önemli bir araç olarak görülmeğe başlanmıştır.

‘Okul Müzesi’nin Dünü ve Bugünü

Batı eğitim tarihinde gelişen bu anlayışların, doğal olarak Tanzimat’la birlikte Osmanlı Devleti’nin Batı ile başlayan yakın teması sonucunda yenileşme anlayışları içinde yer alması kaçınılmaz olmuştur.

Toplumumuzun Batı’ya yönelme süreciyle doğrudan ilişkili olan alanlardan biri de eğitim alanıdır. Değişik zamanlarda “modernleşme”, “yenileşme”, “muasırlaşma” ve “teceddüt” gibi kavramlarla ifade edilen hareketlerin eğitim alanında da etkisi kaçınılmaz

olmuştur. Bahsedilen bu süreç siyasal alanda da, Tanzimat, Islahat, Meşrutiyet, Cumhuriyet gibi zincir halkaları birbirini tamamlamaktadır. Özellikle II. Meşrutiyet döneminde düşünsel ve siyasal alanda oluşan atılım, “maarif” alanına da yansımıştır. Maarif kavramı bu süreçte geleneksel algılanışından farklı olarak “pedagojik” bir anlam kazanmaya başlamıştır.

19. yüzyıldan beri Türk aydınları ve eğitimcilerinin Avrupa devletlerinde karşılaştıkları eğitim sistemlerinde çeşitli pedagojik yaklaşımları ve uygulamalardan etkilenme en yoğun biçimde II. Meşrutiyet döneminde gerçekleşmeye başlar. Okul programlarında Batı ülkelerinin, özellikle Fransız ilköğretim sisteminin benimsenmesi şeklindeki ıslah çalışmaları, okul programlarında çağdaş eğitsel anlayışlar doğrultusunda resim, müzik, beden eğitimi, el işleri gibi “hayata dönük” derslerin yer alması, geleneksel “kitap okulu” anlayışından bir sapma olarak algılanabilir. Önceki eğitim ve öğretim anlayışlarında öğretmen, kitap ve hafıza kavramları önemliydi. Meşrutiyet’le birlikte bunların yerine tabiat, eşya, olay, deney gibi kavramlar girmeye başlamıştır. Bu yaklaşım o döneme göre ihtilalci bir pedagojik yaklaşımdır (Akyüz, 1997:230). Başka bir deyişle kitap ve öğretmenden, objeye, eşyaya ve gözleme yönelen pedagojik bir yola girilmeye başlanmıştır. (Eğitim tarihimizde bu tür bir gelişimi özel olarak Usul-i Cedit hareketi kapsamında düşünmek daha doğrudur. Özellikle öğretimde başlanan araç-gereçlerin kullanımı konusu Usul-i Cedit hareketinin önemli göstergelerindedir (Akyüz, 1997:180-193). Bu çerçevede gelişen yeni pedagojik anlayışın önemli isimleri olarak M. Satı Bey ve İ. Hakkı Baltacıoğlu sayılabilir. Satı Bey’in müze pedagojisi konusundaki ileri görüşlülüğünün göstergesi, onun eğitime bilimsel anlamda ilk değer veren ve Türkiye’de ilk pedagoji kitaplarından olan *Fenni Terbiye* kitabını yazan biri olmasından ileri gelmektedir.

Bu yaklaşımlar, bilginin obje ile suje arasındaki ilişki olduğu noktasında ve bu iki kutup arasındaki ilişkinin önemi konusunun dikkate alındığının bir göstergesi olmaktadır. Böyle bir anlayış, eğitimi salt “metin ezberleme” ya da “verileni alma” olayı değil, eğitim çevresini bir bütün olarak eğitime koşma şeklinde düzenleme anlamına gelmektedir. Eğitimin yapılacağı çevrenin pedagoji ilkelerine göre düzenlenmesi yönünde başlayan bu anlayış değişikliği, aynı zamanda eğitim ve öğretimin yapıldığı “okul” yapısını da yeniden düşünmek ihtiyacını gündeme getirmiştir. Bu çerçevede bu yıllarda “Okul Müzesi” kavramı da eğitim literatürümüze girmiş olmaktadır.

‘Okul Müzesi’nin Düşünsel Temelleri

“Müze” kelimesinin ilk defa telaffuz edildiği yıllarda olay sadece “asar-ı atika” (eski eserler)

kavranıyla sınırlı kalmıştır. Zaten tarihimizde ilk müze girişimi de çok eski değildir. Kaynaklara göre eğitim olgusu gibi müzecilikte de ilk adımlar askerlik kanalıyla ilkemize girmiştir. Müzecilik bizde, daha önceleri Osmanlı Devleti’ne ait bazı değerli eşyaların ve antikaların sarayda ve hisaralarda saklanmasıyla başlar. Fethi Ahmet Paşa’nın Harbiye nazırlığında bulunduğu 1845 yılında Aya İrini Kilisesi’nde bu eşyaların toplanıp depolanmasıyla ilk müze olarak bilinen bu bina oluşturulmuştur (Şapolyo, 1936: 32; Ayas, 1948: 523). Bu girişimlerden sonraki tarihlerde ise 1902 tarihli Maarif Nezareti Salnamesi’yle de müzecilik Maarif Nezareti’nin görevleri arasına alınmıştır. Bu tarihlerde de “müze” kavramı hâlâ Müze-i Hümayun adıyla ve sadece eski eserlerin (asar-ı atika) korunduğu, daha doğrusu saklandığı depolar olarak algılanmaktaydı.

“Okul Müzesi” kavramının pedagojik bir anlayışla eğitim sürecine katılmasında önemli rolü olan M. Satı Bey’dir. Satı Bey 1909 yılında Darülmuallimin’e müdür olarak atanmasıyla burada köklü değişimlere gitmiştir. Bu değişim Ülken’e (1992:180) göre “Meşrutiyet’ten sonra maarifte ilk modern hareketin uyandırılmasıdır.” Satı Bey, öğrencilerin eğitiminde sadece okul içi eğitimi yeterli bulmamıştır. Okul dışında yaşanan gerçekleri de yakından tanımaları için toplumsal ve tarihi çevreyi inceleme gezilerini de öğretim yöntemi olarak kullanmıştır. Usul-i Tekşifi ve Tedrisi Ayani denilen öğrencilere gözlem ve deneyler yaptırmaya ve bilgiyi öğrencinin kendi keşfetme yeteneğine bırakan yöntemleri Satı Bey Darülmuallimin’e yerleştirmeye çalışmıştır. Satı Bey’in bilimsel tutumu bu noktada oldukça dikkat çekicidir. Döneminin diğer eğitimcilerine kıyasla “daha çok konferans ve ders veriyor, nispeten az kitap ve makale yazıyordu.” (Ülken, 1992:179). Örneğin, coğrafya dersinde harita, resim ve tablo göstermek, eşya dersinde örnek nesnelere öğretim yapmak İ. Hakkı Baltacıoğlu’nun deyişi ile Meşrutiyet pedagojisi için, önceki dönemlere göre büyük bir adım, büyük bir inkılap (Akyüz,1997:242).

Bunların dışında Satı Bey, uygulamaya koyduğu Tatbikat Mektebi’ndeki çalışmalarıyla ve çıkarılmasında büyük katkısı olduğu *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*’nda yer alan Ders Numuneleri ile bu yeni pedagojik yaklaşımı ortaya koymaya çalışmıştır. *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*’nda, öğrenme konusu olan nesnelere koleksiyonu ve öğretim araçlarının öğrencinin gözlemine sunulması amacıyla görsel malzemelerin yayınlanması geniş yer almaya başlamıştır. Örneğin, derginin Ders Numuneleri bölümünde ele alınan “Silah Müzesi” ve “Ders Levhaları” gibi konularda oldukça zengin görsel malzemelere yer verdiğini görmekteyiz. (Bkz. *Tedrisat-ı*

İhtidaiye Mecmuası, Yıl: 1, No. 4: 145-152, 131-144.)

Bu doğrultuda Satı Bey 1909 yılında Maarif Nezareti'ne sunduğu layihasında (raporunda) yukarıda belirttiğimiz doğrultuda önerilerini sunmuştur. Bunlar içinde dikkati çeken bir konu da müzelerin önemini gündeme getirmesi olmuştur. Bu çalışması sonucu "Okul Müzesi" kavramı da eğitime girmiş olmaktadır.

Yukarıda bahsettiğimiz Satı Bey'in layihasında (raporunda) ele aldığı müze kavramının geleneksel müze yaklaşımından oldukça farklı bir amaca yönlendirildiğini görmekteyiz. Müzede sergilenen objeler sadece "ibret alma" belgeleri değildir. Bu anlayış giderek, eski eserlerin eğitim alanında görecelik öğrenme, inceleme, üzerine kurulacak bilginin nesnel tarafını da öğretim olgusuna dahil etme anlayışına uzanmaktadır. Satı Bey'in *Tedrisat-ı İhtidaiye Mecmuası*'nda da bu amaca yönelik olarak görsel malzemeleri sıkça kullanmaya ve bu yöntemi ön plana çıkarmaya çalıştığını birçok örneklerle görmekteyiz. Dergide ele alınan konuların içeriğiyle ilgili nesnel birer örneği resimlerinin yanına yerleştirilmiştir. (Layihâ:Rapor, Satı Bey'in dönemin hükümetine sunduğu raporlarından oluşan *Layihalarım* adlı kitabı.) Bu şekilde (usul-u tekşifi ve tedrisi ayani) yöntemin okulda kullanılması örneklerle anlatılmak istenmektedir. Bu düşüncenin diğer bir uzantısı olarak ele alınan konu ise okul müzesi uygulamasının yaygınlaştırılmak istenmesidir. Öğretimde kullanılan materyallerin, eşyanın, nesnelere, bilginin objeleri koleksiyonu olarak okullarda toplanması, bu şekilde okul müzelerinin oluşturulması düşüncesi özellikle Satı Bey'in önem verdiği bir konuydu. Satı Bey'in bu konuya olan ilgisi, ilk görev yeri olan Yanya İdadisi'nde tabii öğretmenliği yaptığı sırada, okulda koleksiyonlardan ve mummylanmış fosil örneklerinden oluşan ve eğitim tarihimizde resmi olmayan bir okul müzesi açan ilk kişi olması (Ülken, 1992: 179) ve 1919 tarihinde İstanbul'dan ayrılarak gittiği Irak'ta yaptığı son görevlerinden olan Müzeler Müdürlüğü görevini üstlenmesiyle de kendini göstermektedir.

Satı Bey'in Layihasında "Okul Müzesi"

M. Satı Bey, (1326:32-33) 1909 yılında Maarif Nazırı (Eğitim Bakanı) Emrullah Efendi'ye sunduğu layihasında, "Müzelerin Ehemmiyeti" bölümünde Avrupa eğitim anlayışında müzelerin ne kadar önemli olduğundan bahsettikten sonra, "bu müzeleri gezen erbab-ı merak ve ihtisas masrafsızca, kolaylıkla tetkikat icrasına muvafık olur. Muallimler ve talebeler bütün dersleri suhulet [kolaylık] ve vuzuh [açıklık] ile tefhim [anlama] ve telkine medar olacak vesaiti bulurlar" dedikten sonra daha da ileri giderek, çocuklara daha okula başlamadan önce müzelerin gezdirilmesini önerir: "Müzeler, mekteplerin vezaif-i talimiyesini fevkalade

teshil eder [kolaylaştırır]. Müzeleri ziyaret etmiş olan bir çocuk için dersler büsbütün meçhul ve yeni değildir" (M. Satı, 1326:33).

Satı Bey'e (1326:38-39) göre özellikle okul müzesi şu şekilde oluşturulmalıdır:

- 1- Memaliki muhtelifede [Çeşitli ülkelerde] mustamil [kullanılan] ders rahlelerinin, yazı tahtalarının, harita ve benzeri (...) velhasıl esas-ı mektebin başlıcalarının numuneleri,
- 2- Bütün derslerde kullanılan levha alat ve numunelerin koleksiyonları,
- 3- Memalik-i muhtelifede maarif teşkilatına ve mektep tedrisatına ait nizamlar, talimatlar, programlar, raporlar, salnameler ve her türlü vesikalar,
- 4- Yine memalik-i muhtelifede mektep binaları ve mektep hayatını gösterir resim fotoğraflar, planlar ile mektep tezyinatı [donanımı] numuneleri. (...)

Bunların dışında çeşitli derslere ait yerli ve yabancı kitaplar, dergiler ve materyallerden oluşan örnekler, ülke genelindeki okul öğrencilerinin yaptığı başarılı çalışmalar da bu müzede sergilenmelidir. Satı Bey bu önerisinde böylece oluşturulacak olan müzelerin daha sonra ülke genelinde bütün illerde de yaygınlaştırılmasını ister. Bu konuda sadece öneri sunmakla kalmaz, tasarladığı müzelerin nasıl bir mimari şekilde işlevsel olabileceği konusunda da ayrıntılı bir bilgi sunar.

Cumhuriyet Döneminde Okul Müzesi Girişimleri

II. Meşrutiyet döneminden Cumhuriyet'e kadar geçen sürede Satı Bey'in özel ilgisi dışında, okul müzesi konusunda resmi kanallarda daha fazla bir gelişmeye rastlayamıyoruz. Okul müzesinin bakanlık kuruluşları arasında resmi olarak ilk defa yerini alması ise yine Cumhuriyet dönemine rastlar. 1909 yılında hazırlanan Maarifi Umumiye kanun tasarısında sadece "Darülfünun'un tıp ve fünun şubelerinde (...) nebatat bahçeleri ve tarihi tabii müzesi vesaireleri bulunacaktır" (Ayas, 1948:602) cümlesi yer almış olmasına karşın istenilen anlamda bir okul müzesi ancak I. Heyeti İlmiye'de ele alınmıştır.

1923 yılında toplanan I. Heyet-i İlmiye'nin gündemine giren "mektep müzesi" konusu, 10 Ağustos 1923 tarihli Hakimiyet-i Milliye gazetesinde her tür okul bünyesinde geliştirilmesi yönünde bir kararla ele alınır (10 Ağustos 1923:4):

Mektep müzesi deyince bittabi evvel emirde her tahsil müessesesi dahilinde mevad-ı dersiyenin eşya ve vesaitini tazmin etmek ve muhteviyatı mektebin nevi ve derecesine göre tehalif etmek üzere tesis edilmiş

küçük müzeler hatıra gelir. Bunların ibtidaiyeden taliyeye kadar her mektepte teşkili zarureti kabili münakaşa bile değildir.

Okul müzesi kavramı içinde derslerde kullanılan araç-gereçler, okul eşyaları, belgeler vb. eğitime ait bütün malzemeler yer almaktadır. Bu müzelerin pedagoji müzesi şeklinde eğitsel bir amaca dönük olarak, eğitim bilimleri konusunda uzman bir öğretmenin idaresine verilmesi de karara bağlanmıştır (Hakimiyet-i Milliye, 1923:4).

1927 yılında 'Maarif Vekaleti Mektep Müzesi Rehberi'nde yayınlanan talimatnamede; okul müzesinin "şimdilik" kaydıyla bakanlık binasının iki büyük salonunda kurulduğu, okul müzesi müdürlüğüne bağlı olmak üzere bir "pedagoji" müzesinin kurulmasının da tasarlandığı anlaşılmaktadır. Bu pedagoji müzesinde "ileri memleketlerde pedagojinin bugün eriştiği gelişim derecesiyle, memleketimizde pedagoji hareketlerinin geçirdiği safhalar ve başarılan ilerlemeler gösterilecektir" (Ayas, 1948:601).

Ayas'ın verdiği bilgiye göre okul müzesi ile ilgili müdürlük ve okul müzesi 1 Mart 1926 yılında 2287 sayılı kanunla resmen kurulmuştur. 1927 yılında ise okul müzesi yönetmeliği "Maarif Vekaleti Okul Müzesi Rehberi" adıyla yayımlanmıştır. (Ayas, 1948:599-600)

1 Mart 1926 tarihinde açılan okul müzesinin yönergesini 1927 tarihli Terbiye dergisinde geniş olarak değerlendiren bir yazı yayımlanmıştır. ("Maarif Vekaleti Mektep Müzesi" *Terbiye*, S. 7, Cilt 2, T. Sani, 1927: 65-91.) Değerlendirmede okul müzesi bölümleri ayrıntılı şekilde gösterilmiştir. Ayrıca söz konusu müzenin bir planı da yer almıştır. Bu planda ilk kurulan okul müzesinin yerleşim planı ve müzenin bölümlerini gösterir açıklayıcı bilgilere ve planın orijinalinin 1/2 oranda küçültülen şekline yer verilmiştir. Yerleşim planı şu şekilde düzenlenmiştir (1927:96):

Maarif Vekaleti

*Mektep Müzesi Binasının 1/100 Nisbetinde Planı
Mektep müzesinde teşhir edilen eşyanın cinsi ve kaç
numaralı dolap, masa veya sehpalarda
teşhir edileceğine dair izahat
1- Levazım ve alat-ı dersiyeye kısmı*

Teşhir edilen eşyanın nevi

1. Mektep eşyası ve mekteplerin sureti tefrişi
2. Çocuk bahçeleri, çocukları himaye yurtları, mektepten evvelki terbiye vasıtaları
3. Eşya dersleri alat ve malzemesi
4. Müşahede dersi, yurt bilgisi, hayat bilgisi dersleri vesaiti dersiyesi
5. Coğrafya dersi alatı dersiyesi
6. Okuma-yazma ve mükalemeye (konuşma) dair vesait

- 7-8-9. Hesap, hendese tarih dersi alatı dersiyesi
10. Tabiat dersleri: (Antropoloji ve hıfzıssıha, hayvanat, nebatat, tabakat, madeniyat) numuneleri
11. 12. Fizik ve kimya dersi alatı dersiyesi
13. Teknoloji dersi numuneleri
14. Resim dersi ve bedii(estetik) terbiye alatı dersiyesi
15. Kız çocuklarına mahsus el işleri aletleri
16. Ev idaresi dersine ait vesait
17. Oyun terbiye-i bedeniye
18. Ruhیات tecrübeleri için aletler

2- Mektep Müzesi

Teşhir edilen eşyanın nevi

1. Mekteplerimizin vaziyetlerini terbiye ve tedris faaliyetlerini gösteren albümler
2. İlk mektep talebesinin mesaisine ait numuneler ve vazife defterleri
3. İlk tedrisat müfettişleri tarafından yapılan mahalli tetkiklere ait raporlar
4. Orta tedrisat mekteplerindeki talebe ve muallim mesaisi numuneleri
5. Muallim mektepleri atölyelerinde yapılmış alatı dersiyeye numuneleri
6. Kız mekteplerinde yapılan dikiş, biçki, nakış işleri numuneleri
7. Memaliki ecnebiyedeki mekteplerden ve mektep müzelerinden gönderilen numuneler
8. Mektep kitapları

Bu tarihten sonra okul müzesi çerçevesinde gerçekleştirilen etkinlikleri şu şekilde özetleyebiliriz (Ayas, 1948:604-605):

- 1927 yılının yaz tatilinde Ankara Gazi İlkokulu'nda "Milletlerarası Ders Vasıtaları Sergisi" açılmıştır.
- İzmir'de Özel İdare tarafından bir Mektep Müzesi açılmıştır.
- 1933 yılında "Seyyar Terbiye Sergisi" adıyla gezici okul müzesi uygulamasına girilmiş ve Ankara- Samsun arasındaki illeri kapsayan bir gezi düzenlenmiştir.
- Aynı yıl Cumhuriyet Bayramı'nda İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde büyük bir pedagoji sergisi açılmıştır.
- 1938 yılına kadar toplanan okul müzesi eşyalarının bir kısmı 1945 yılında Gazi Eğitim ve Hasanoğlu Köy Enstitüsü'ne taşınmıştır.

1947'de çıkan bir yangın sonucunda okul müzesi bakanlık binası ile birlikte içindeki tüm eşyalarla yanmıştır. O günden bu yana okul müzesi hayata bir daha geçirilememiştir (İnan, 1981:172). Ne okul müzesi ne de müzenin pedagojik işlevi bu tarihten itibaren Türk eğitim geleneğinde gündeme gelmemiştir.

Müze Pedagojisi ve Türkiye'deki Görünümü

Daha çok, bilgi yığılmasına ve ezberci bir anlayışa sahip Türk eğitim sistemi, aşırı bilgi yükünü, öğretmenin tek taraflı monoloğuna dayalı bir yöntemle çocuk ve ergenlere aktarmaya çalışmaktadır. Elbette bu durum çocuk ve ergenlerin sezgisel ve duyuşsal yanlarını geri plana bırakıp sadece öğrenmenin bilişsel yanına ağırlık verilmesi ile sonuçlanmaktadır. Özellikle zekâ türlerinin çok tartışıldığı ve çoklu öğrenme ortamlarının öğrenmedeki önemini vurgulandığı eğitim ortamında bu durum oldukça aykırı görünmektedir.

Eğitimin daha çok sistematik öğretim boyutundan sorumlu tutulan okul, bir öğrenme ortamı olarak sadece bilgi yüküne dayalı bir işleve daha çok yanıt vermektedir. Okul, çocuk ve ergenin yaşayarak öğrenip, kendi sentezlerine varamadığı bir sistemin ortamı olarak ele alınmaktadır. Kamunun denetiminde olmasına rağmen okul, bir öğrenme ortamı olarak farklı ve yeni ortamlarla çalışma becerisini özellikle Türk eğitim sisteminde gösterememekte, çocuk ve ergenin istediği konularda odaklaşmasına olanak tanımamaktadır. Okuldaki öğrenme ortamı daha çok kuramsal bilgilerin aktarımına yöneliktir ve okul çeşitli disiplinlerin sunduğunu belgelemek durumundadır. Öğrenme daha çok not almaya odaklanmış görüntüsü vermektedir. Okul öğrenmenin ve bilginin tek kaynağı değildir. Bu nedenle çok açıktır ki günümüzde herkes, ortalama bir okulun sunduğundan daha fazlasını pek çok farklı öğrenme ortamlarında (sözel müzeler, galeriler, parklar, sanat ve kültür merkezleri vb.) öğrenebilir.

50'li yıllardan beri Avrupa ülkelerinin çoğunda tartışılan ve eğitim bilimlerinde yer bulmaya çalışan müze pedagojisi alanı, farklı bir öğrenme ortamı olarak okulun öğretim sorumluluğuna ortak olmaktadır. Bu ortaklığın ardında eğitimdeki yeni arayışların etkisi ve neredeyse müzenin mezarlıkları andıran yalnızlığına çözüm arayan ve toplumla müze iletişimini kurup "sürekli yaşayan müze" anlayışı ile müzeye yeni anlamlar yüklemeye çalışan bazı müzecilerin çabaları yatar. Müzeler çocuk ve ergenler için hatta yetişkinler ve yaşlılar için bir odaklanma merkezi rahatça olabilir. Sözelimi kim müzeye giderse (ilgiye dayalı olarak) 16. yüzyıla ilişkin sadece objelerden yararlanarak ve onlar arasında yeni ilişkiler kurarak basit bilgilere rahat yollardan ulaşabilir. Daha çok sanat eğitim bilimciler çocukların ve ergenlerin dünyayı anlayabilmeleri yönünde, onların çevreleri ile, başkalarıyla ve kendileriyle etkileşim ve iletişime girmeleri için olanaklar hazırlamak gerektiğini, ancak özellikle de günümüzde okulda ve evde çocuklara bu bakımdan sağlanabilen olanakların kısıtlı olup, üstelik çocuğun çevresi ve dünyası ile kurduğu iletişimde, arada hep bir

aracın bulunduğunu; bunun ya öğretmen, ya ders kitabı ve yazarı ya da kitle iletişim aracı olduğunu belirtiyorlar (San, 1990:574). Böylece öğrenme daha çok bilgiye dayalı yollardan gerçekleşmekte, özellikle çocuk ve ergenin öğrenme sürecine katılımı için duygularını, imgelem yetisini ve hayal dünyasını devreye sokabilmesini engellemektedir.

Özellikle toplumumuzda müzeler, bir kapıdan girilip diğer kapıdan çıktığı, soğuk ve bir yığın anlamsız (!) objelerin, taşların olduğu bir bina olarak algılanır. Oysa kültürel değer taşıyan unsurlardan oluşan bir bütünü, çeşitli araçlarla korumak, incelemek, değerlendirmek ve özellikle halkın estetik beğenisinin yükselmesi ve eğitimi için sergilemek amacıyla kamu yararına yönetilen sürekli bir kurum olan müzenin (Riviere, 1962:23-24) önemi ve işlevleri hiçbir şekilde yadsınmaz. Kuşkusuz müzenin temel işlevlerinden biri eğitimidir. "Bu eğitim ister doğrudan bilime ve bilgiye, ister duygu ve sezgilere yönelsin, bireye kattığı yaşantısal zenginliklerle ona yeni ufuklar açar, bilişsel ve duyuşsal açıdan onu donatır, onu daha yaratıcı bir yaşama yöneltir, bireye gerekli tarih bilinci ve çevre bilincini verir. Kısaca müzeler, bilimsel öğrenmenin yanı sıra, duyuşsal ve yaşantısal öğrenmenin de sağlanacağı bir ortamdır" (Müze ve Eğitim Bildirgesi, 1998:2).

Ancak müze günümüzde, Stöger'in de katıldığı (1995:10) naif bir benzetme ile; büyük bir metro istasyonunda yüzlerce kişinin gelip geçtiği ve herkese açık, fakat kapısı kilitli olan, anahtarının da çok az kişide olduğu bir tuvalet gibidir!. Bu yönüyle müze, bir tür kültür tekeli gibidir ve sorgulanmamaktadır. Oysa müze hemen herkesin çok sık kullandığı ve anahtarının da yine herkeste olacağı bir ortam olmalıdır. Müze ve eğitimin birleştiği müze pedagojisi kavramı; tarihsel bir fenomen, pedagojik bir disiplin olduğu kadar müzecilik servisini, öğrenme ve sosyalleşme gibi birçok öğeyi de içinde taşır. Müzedeki öğrenme, okuldaki gibi okulöncesi, ilköğretim ya da yükseköğretim gibi belirli öğrenim kademeleri ile sınırlı değil, tüm yaşam boyu devam edebilir. Çünkü müze bir insanın her yaş döneminde onu "tüketebileceği" olanakları sunar. Belli bir belgeyi ya da not almayı gerektirmediği ve katılımı çoğu zaman da gönüllülük esas olduğu için geleneksel okulun dışında geniş bir mekânda katılımcılarına ya da ziyaretçilerine özgür bir öğrenme ortamı sunar. Üstelik çocuk müzelerinde olduğu gibi saat, zil gibi yapay araç ya da uyarıcılar ile öğrenme ortamı engellenmez ve çocuklar, ergenler doğal yollardan konsantrasyon (dikkat yoğunlaşması) becerisi geliştirebilirler. Beş duyuyu kullanarak, keşfederek, araştırarak, bizzat uygulamalara katılarak daha etkili ve kalıcı yaşantılar elde edebilirler. Müze pedagojisi; bu özellikleri nedeniyle, müzeden

hareketle, müzede ve müze yoluyla “öğretmek” olarak da tanımlanabilir.

Müze pedagojisi, temel eğitimde ve yaşam boyu eğitim sürecinde yaşantılara dayalı çok yönlü öğrenme ve yaşam alanları olarak müzelerin etkin kullanımını içermektedir. Bu alan, müze ve galerilerin her yaş insan için ideal bir öğrenme ve kültür ortamı ve yaşamla bağlantılı olarak verimli kullanılabilmesini ve yaşatılmasını amaçlar (Müze ve Eğitim Bildirgesi, 1998:2). Ve bu yönüyle toplumsal kaynakları, insanları, eğitim, sağlık, kültür gibi kurumları, öğretmeni, öğrenciyi, anne ve babayı kültür, iletişim ve aktif bir öğrenme ortamı olarak bir araya getirebilecek bir bilgi alanı özelliği taşır.

Eğitim, belli somut bir tarihsel-toplumsal ortamda oluşur ve bu ortamdaki pek çok gerçekliği de etkiler. Eğitimde yapılan yeni reformlar (öğretmenin anlatıp çocuğun dinlediği pasif eğitim anlayışından kaçış, eğitimin demokratikleşmesi, fırsat eşitliği gibi) müzenin görevini yeniden tanımlamış, müze ziyaretçilerini müzeden daha fazla pedagojik beklentiye yöneltmiş ve dolayısıyla da müzenin geniş kitleye açılmasında etkili olmuştur. Bu durum müze çalışanlarını ve akademisyenleri eğitsel çerçevede müzelerdeki objelere odaklandırmış, bu eğitsel yönelim hedef grup yoluyla (çocuklar, ergen ve gençler, yaşlılar vd.) objeler ve müzede etkinliklerle müze pedagojisinin gerekçesinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Müze pedagojisi, basit bir anlatımla, bir sanat eseri ya da nesnesini izleyen çocuk, ergen ya da yetişkine “Sen de yapabilirsin” demek ve onu inandırmaktır. Ayrıca nasıl bir müzeyi, hangi bağlamda, hangi personelle, hangi malzeme ile hangi amaca uygun, nelerin yapılacağını, gerçekleşme durumunu sorgulamayı ve müzenin gerekliliğini; estetik, sanatsal, kültürel ve eğitsel kültür tüketimini, bireyin ve ailenin entelektüel düzeylerinin değişik yollarla harekete geçirilmesiyle bireylerde hissettirmeyi de kapsar.

Önceki bölümlerde de görüldüğü gibi Türk eğitim sisteminde müze pedagojisinin ilk hareketleri dolaylı da olsa Satı Bey’in Okul Müzesi girişimi ile vurgulanır. Bir öğrenme ortamı olarak okul ve müze ilişkisinin kurulduğu bu projeden sonra müzelerin eğitsel etkililiğine değinen çalışmaları ne yazık ki ancak Türkiye’de 80’li yıllardan sonra ivme kazanan ve farklı disiplinlerin etkileşimini gerektiren yaratıcı drama alanının müze ve çeşitli galerilerdeki pedagojik proje ya da seminerlerinde görüyoruz. Sözgelimi Antalya’da 1992 yılında Kültür Bakanlığı’nın katkıları ile IATA (Uluslararası Amatör Tiyatrolar Birliği)’nin düzenlediği Dünya 2. Çocukların Tiyatroları (Çocukların Çocuklara Yaptığı Tiyatro) Festivali’nde düzenlenen drama atölyelerinin biri, İngiliz Richard Finch, İzlandalı Anna Jeppesen ve Alman Bernd Ruping birlikte

yönettikleri Antalya Arkeoloji Müzesi’ndeki “Müzede Drama” idi. Yaklaşık 30 çocuk ve ergen (ki bunlar 10 ayrı ülkeden geliyordu ve farklı dillere ve kültürlere sahiptiler) ile yapılan bu çalışmada liderler tüm katılımcıları müzik, dans ve çeşitli ritimler ve oyunlar ile grubun birbirleriyle tanışması ve etkileşime geçmesini sağladılar. Çalışma anlarından birinde liderlerden biri bir çocuktan bir heykeli düşünmesini, onun nasıl durduğunu tahmin etmesini ve ardından yapmasını istedi. Kolları olmayan heykeli canlandıran çocuk bir heykel gibi donup kendine bir şekil verdi. Başka bir çocuğa “bu heykel nasıl olmalı?” sorusunu yönelterek heykelin düzeltilmesini istedi. Daha sonra diğer çocuklar bu çalışmaya katılarak kendi isteklerine göre çeşitli formlar oluşturdular. İkinci gün müzenin bahçesinde Anfi Tiyatro’da olimpiyata katılan sporcular canlandırıldı; doğaçlama, rol oynama ve canlandırmaların yapıldığı atölye çalışmasında bütün çocuklar, daha sonra müzede heykelleri inceleyerek heykel ve heykel grupları oluşturdular ve bu “canlı heykeller” müzede heykellerin bulunduğu salonda sergilendi. Diğer çocuklar müzeye gelen turist, fotoğrafçı, gazeteci rollerine bürünerek tüm heykelleri incelediler. Bu çalışma eğitim ve sanat eğitimi ortamı olarak bir arkeoloji müzesinde dönemin özelliklerinin canlandırılarak işlenmesi açısından tipik bir müze pedagojisi örneği olarak değerlendirilmelidir.

Müze pedagojisi A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı’nda bir yüksek lisans dersi olarak 1990 yılından beri programlarda yer almış ve bu alanda yüksek lisans tez çalışmaları yapılmıştır. (Beştepe, 1995; Eğitmen, 1996; Benuğur, 1999)

Çağdaş Drama Derneği’nin iki yılda bir düzenlediği 6. Eğitimde Drama Semineri’nde (1995) İngiliz Andrea Earl’un Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde yönettiği ve Anadolu kültürlerinden yola çıkılarak bir tapınma-ritüel sahnesinin geliştirilip canlandırıldığı “müzede drama” atölyesi de konu açısından örnek olarak verilebilir.

Ayrıca Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı’nın İstanbul Atatürk Kültür Merkezi’nde düzenlediği “Fotoğraflarla Türkiye’de İnsan Hakları 1839-1990” sergisinde ÇDD (Çağdaş Drama Derneği) üyesi iki sanat eğitim bilimci (Adıgüzel ve Beştepe, 1995) iki gün süre ile 15 - 17 yaşları arasındaki yirmi Kültür Koleji öğrencisini drama yöntemi ile gezdirmiş, fotoğrafların öncesine gidilmiş, doğaçlama ve rol oynama çalışmaları ile fotoğraf anları sergi salonunda öğrenciler tarafından canlandırılmış ve tüm projeyi içeren duvar gazeteleri hazırlanmıştır.

HABİTAT sergilerinden (1996) “Dünya Kenti İstanbul” sergisi çeşitli yaş grupları yine drama çalışmaları ile gezdirilmiş, Bizans, Osmanlı ve

Cumhuriyet dönemleri yaşantı biçimleri Darphane Müzesi'nde uzman drama ve sanat eğitimcilerinin yönetiminde çocuklar tarafından uygulanmalı bir tarih dersi gibi geliştirilmiş ve bir eğitim ortamı oluşturulmuştur (San, 1998:23). (Ayrıca bkz., Çağdaş Drama Derneği Arşivi, Habitat Sergileri Drama Projeleri Raporları) Ankara'da Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı'nda 1997-1998, 1998-1999 yıllarında üçü yüksek lisans dersi kapsamında biri bir okul müzesi projesi olarak ilköğretim ve lise çocuk ve gençleriyle gerçekleştirilen dört ayrı okul ve müze projesinde Anadolu Medeniyetleri, Etnografya, Cumhuriyet ve Kurtuluş Tarihi müzeleri birer eğitim ortamı olarak değerlendirilmiş, Ankara kültürü ve kimliğine ya da Ankara uygarlık tarihine yönelik müze pedagojisi projeleri gerçekleştirilmiştir (Habitat Sergileri Drama Projeleri Raporları). Ayrıca 1998 yılında "Rama Lezzetin Öyküsü" sergisinde okul ve mobil sergi iletişiminin sağlandığı proje de müze pedagojisi etkinlikleri arasında sayılabilir.

Yine Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı tarafından düzenlenen (1998) "Üç Kuşak Cumhuriyet ve Aile Albümleri" sergilerinde 8 hafta süre ile haftanın bir günü ilk, orta ve lise öğrencileri ile Cumhuriyet'in gelişimi; tarih, politika, sanat, edebiyat, spor, ekonomi vd. gibi disiplinlerin uygulamalı olarak işlenip eğitim etkinlikleri olarak işe koşulduğu müze pedagojisi projesi yapılmıştır.

Hemen belirtmemiz gerekiyor ki müze pedagojisi çalışmaları sadece müzede drama ya da müze objelerinden yararlanılarak çeşitli canlandırmalar yapmak olarak algılanmamalıdır. Türkiye'deki müzelerin hemen hemen hiçbirinde çocuk ve ergenlere yönelik pedagojik ya da estetik eğitime yönelik bölümler bulunmamaktadır. Bu nedenle müze ya da galerilerde yapılan çalışmalar daha çok dramada odaklanmaktadır. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde girişimci birkaç arkeologun yaptığı müzede okul gezisi çalışmaları, MTA Tabiat Müzesi'nin öğrencileri okullardan kendi taşıtları ile alıp uzman eşliğinde kendi müzelerini gezdirme çalışmaları, Ankara Cumhuriyet Müzesi'nin Yuva-Müze projeleri, Ankara Altınpark'ta yerel yönetimin öncülüğünde kurulan Feza Gürsey Bilim Merkezi'nin okullar ile kurdukları iletişim ve rehberler eşliğinde yaptıkları çeşitli bilimsel deneyler, İstanbul'da özel bir girişimci tarafından kurulan Bilim Merkezi ve gelenekselleşmeye doğru giden bilim şenlikleri, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde açılan Çocuk Müzesi bölümü (daha çok çocuk kültürünün korunmasına yönelik bu bölümün pedagojik projelerine henüz tanık olunmamaktadır). Bunların dışında eğitim amaçlı kurulan ODTÜ Müzesi'ni, Milli Eğitim Bakanlığı'nın

Ankara'daki "Eğitim Müzesi" girişimini Uluslararası Müze ve Eğitim Semineri'ndeki etkinlikleri ve yine MEB'nin okulöncesi öğretmenlerine yönelik "Müze ve Eğitim" hizmetiçi seminerini de belirtmek gerekiyor.

Ankara ve İstanbul'dan aralarında eğitimbilimci, eğitim tarihçisi, çocuk kitabı yazarı, çocuk gelişimcisi, yaratıcı drama uzmanı, sanat eğitimcilerinin de bulunduğu girişimci bir grubun Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin desteği ile Bursa'da kurulacak olan Çocuk Müzesi tasarım çalışmaları devam etmektedir. Tasarım çalışması devam eden başka bir çocuk müzesi girişimi İstanbul'da "Gezici Müze" adı altında Eğitim Gönüllüleri Vakfı ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı tarafından yapılmaktadır (Uzman kişilerin katılımı ile Gezici Müze Düşünce Geliştirme Toplantısı 17 Nisan 1999'da gerçekleştirilmiştir).

A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi'nin 1997 ve yine aynı fakültenin bu kez ODTÜ Geliştirme Vakfı, Alman Kültür Merkezi ile birlikte (1998) organize ettikleri Uluslararası "Müze ve Eğitim" seminerlerinde yabancı uzmanlarla birlikte müze pedagojisi kavramsal ve uygulamalı yönleriyle tartışılmış ve yine ODTÜ Müzesi, Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde atölye çalışmaları yapılmış ve 1998 yılında yapılan seminerin sonucunda Türkiye'de müze pedagojisinin daha bilimsel ele alınmasını öneren bir bildirme yayınlanmıştır (Habitat Sergileri Drama Projeleri Raporları).

Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzecilik Anabilim Dalı ile Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müze Eğitimi Anabilim Dalı'nın açılmış olmaları Türkiye'deki müze pedagojisinin gelişiminde oldukça önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir.

Müze pedagojisinin Türkiye'de gelişimi için daha önce de atflarda bulunduğumuz 1998 yılındaki Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, ODTÜ Geliştirme Vakfı ve Ankara Alman Kültür Merkezi tarafından organize edilen Müze ve Eğitim Seminer Bildirgesi'nin birkaç önerisini burada da yinelemekte yarar görüyoruz:

Gönüllü okullar ve müzeler ile kurulacak iletişimle pilot uygulamalara yer verilmeli, okullardaki öğretim programlarıyla eş zamanlı program ve etkinlikler düzenlenmeli.

Şu anda görev yapmakta olan öğretmenler için okulöncesi ve ilköğretimden başlanarak her basamakta, Milli Eğitim Bakanlığı'nca düzenlenen hizmetiçi eğitim programlarında müze ve eğitimle ilgili bilgi, beceri ve tutumların geliştirilmesi gereklidir.

Müzelerde çalışan uzman elemanlara gerekli pedagojik bilgilerin ve kendi uzmanlık alanları dışında gerekli olan diğer sosyo-kültürel ya da diğer bilim alanlarının bilgilerinin, hizmetiçi eğitim programlarıyla verilmesi gerekir.

Müze ve sergi ortamlarında kopya nesnelere dokunabilecek, onlar hakkında görsel-işitsel yöntemlerle bilgi sahibi olunabilecek, bu nesnelere canlandırıcı oyunlarla (eğitsel drama) özellikle genç izleyicilerin yaşamlarına geçirebilecekleri uygun mekân ya da ortamların olması.

Müze pedagojisinin Türk eğitim sisteminde ve yaşam boyu öğrenmede bir öğrenme alanı olarak yer alması için müzelerden etkin olarak yararlanmalı, okullarda en azından o okulun birikimlerini içeren müze(cık)ler açılmalı ya da semtlerde okul ya da eğitim müzeleri açılarak okullarla eğitimsel çalışmalar yapabilecek organik bağlar geliştirilmelidir. Yerel yönetimler ve demokratik kitle örgütlerinin de içinde olacağı müze pedagojisi proje çalışmaları ile müze ve okul ilişkisi kurulmalıdır.

Müze ve sergi ortamlarında uygun müziklerin çalındığı, resim boyama, çeşitli üç boyutlu çalışmalar (seramik, kil, alüminyum levha vb.) yapılabilecek mekân ya da ortamlar oluşturulmalıdır. (Bkz., ODTÜ Geliştirme Vakfı, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi ve Ankara Alman Kültür Merkezi işbirliği ile 30 Eylül - 2 Ekim 1998 tarihleri arasında gerçekleştirilen Müze ve Eğitim Bildirgesi.)

Müze eğitimi dersleri, öğretmen yetiştiren bütün kurumlara seçmeli olarak konulmalı, okulların müze ziyaretleri okuldaki öğretimin bir parçası haline getirilmeli, devamı sayılmalı ve değerlendirmeye sokulmalı. Okul müzelerinin kurulması özendirilmelidir. Okul müzeleri, hem o okulun gelişimini gösteren nesnelere, hem yörenin özelliklerini yansıtan ürünleri, hem de öğrencilerin ürettiği el işlerini içermelidir (Onur, 1998:7-9).

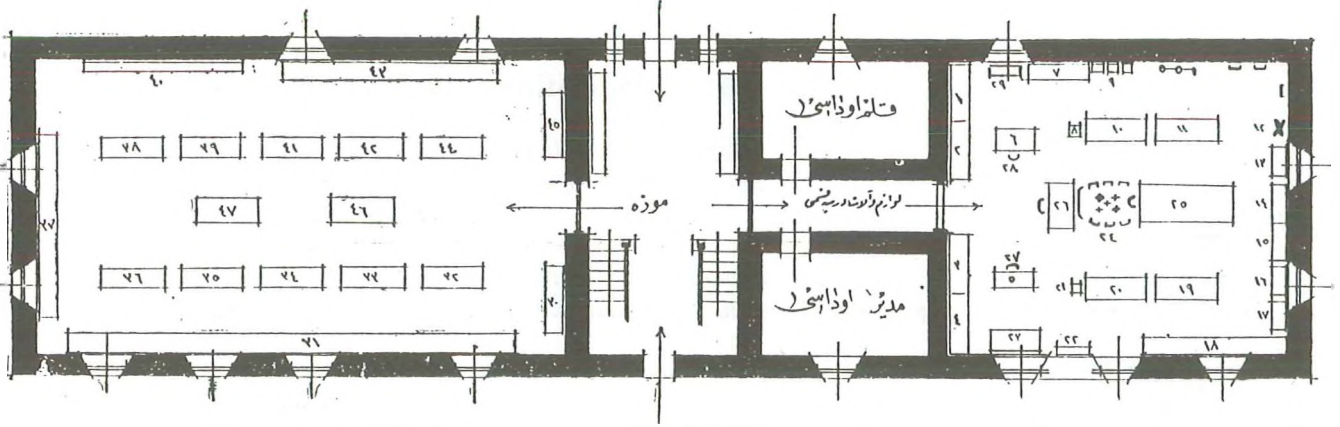
Eğitim sistemlerinde öğrenme ortamları yalnızca okullar değildir. Müzecilik ve eğitim bilimleri ve sanat eğitimindeki gelişmeler, müzeleri yalnızca koleksiyon oluşturma ve araştırma yapılan yerler olmaktan çıkarmış, toplumların kültürel, sanatsal, tarihsel eğitimine olumlu katkılarda bulunan alternatif eğitim ortamları olarak algılanmasını ve işe koşulmasını sağlamıştır. Müze pedagojisi alanı son yıllarda bir meslek alanı haline gelmiş, eğitim ve okul arasındaki iletişimi sağlamada etkili çalışmalar yapmaktadır. Satı Bey'in Okul Müzesi Projesi'nin yazık ki Türk eğitim sisteminde yeterince değerlendirilememesi, müze pedagojisinin Türkiye'deki gelişimini de geciktirmiştir.

Kaynakça

- Adıgüzel, H.Ö. ve Beştepe, N. (1995) "Yaratıcı Drama ile İnsan Hakları Sergisi", Çağdaş Drama Derneği Arşivi; Türk Tarih Vakfından Haberler, Şubat, 1996, İstanbul.
- Akyüz, Yahya. (1997) *Türk Eğitim Tarihi* (Başlangıçtan 1997'ye), İst.: Kültür Üni. Yay.
- Ayas, Nevzat. (1948) *Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi -Kuruluşlar ve Tarihçeler-*, Ankara: M.E.Basımevi.
- Aytaç, Kemal. (1981) *Çağdaş Eğitim Akımları (Yabancı Ülkelerde)*, Ankara: D.T.C.Fak. Yay.
- Benuğur, P. (1999) Arkeoloji Müzelerinin Çocuklara Yönelik Faaliyetleri. A.Ü. Sos. Bil. Enst. (Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi) Ank.
- Beştepe, N. (1995) Müze Pedagojisi ve Türkiye'deki Arkeoloji Müzelerinin Eğitim Ortamı Olarak Etkililiğinin Değerlendirilmesi, A.Ü. Sos. Bil. Enst. (Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi) Ank.
- Eğitmen, A. (1996) Arkeoloji Müzelerinin Eğitim Ortamı Olarak Etkililiğinin Artırılmasında Yaratıcı Dramanın Yeri ve Önemi, A.Ü. Sos. Bil. Enst. (Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi) Ank.
- Hakimiyet-i Milliye.* (1923) "Heyeti İlmîye Tarafından Mektep Müzeleri Hakkında Şu Layiha Havale Edilmiştir", 10 Ağustos : 4.
- İnan, Rauf. (1981) "Cumhuriyetin ilk on yılında eğitimimizin durumu ve belirgin özellikleri", *Atatürk ve Eğitim*, Ankara: TED Yay. :172.
- M. Satı. (1326) *Layihalarım*, İstanbul : Matbaa-i Hayriye ve Şürekası.
- Onur, B. (1998) "Müze Kültürü ve Eğitimi", *Milliyet Sanat Dergisi*, S. 436: 7-9.
- Riviere, H. (1962) *Müzelerin Eğitimdeki Rolü Hakkında Unesco Bölge Semineri*, İst.: Icom Yay.
- San, İnci. (1998) "Müze Eğitimi Nasıl Gelişti?", *Milliyet Sanat Dergisi*, S. 444: 23.
- San, İnci. (1990) "Eğitimde Yaratıcı Drama", *Ankara Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 23, S. 2: 574.
- Stöger, Gabriele. (1995) "Was ist Museumspädagogik" in *Standbein Spielbein*, S. 43, ss. 10-12.
- Şapolyo, E. Behnan. (1936) *Müzeler Tarihi*, İst.: Remzi Kitabevi.
- Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*, Yıl: 1, No. 4.: 145-152, 131-144.
- Terbiye. (1927) "Maarif Vekaleti Mektep Müzesi", *Terbiye*, S. 7, Cilt 2, T. Sani : 65-91.
- Ülken, Hilmi Ziya. (1992) *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İst.: Ülken Yay.
- Zacharias, W. (1981) *Handbuch Museumpaedagogik*, Paed. Yay. Düsseldorf.

مكتب موزە سەنە
بىناسىنىڭ ئىسپاتىدە پىلان

بويان اسانە انرا ئىسپاتىدە كۆچۈرۈلۈشكۈ .

مكتب موزە سەنە تەشەببۇس ئىدىيەسىنىڭ جەمئىيەتچىلىكى، ماسا ۋە سەپەرگە تەشەببۇس ئىدىيەسىنىڭ دائىرە ئىسپاتىدە

۲ - مكتب موزەسى		۱ - لوازىم ۋە ئاتلار دىۋىزىيەسى	
قاج نومۇرى ۋە ماسا ۋە سەپەرگە تەشەببۇس ئىدىيەسى	تەشەببۇس ئىدىيەسىنىڭ جەمئىيەتچىلىكى	قاج نومۇرى ۋە ماسا ۋە سەپەرگە تەشەببۇس ئىدىيەسى	تەشەببۇس ئىدىيەسىنىڭ جەمئىيەتچىلىكى
[۳۰]	مكتب موزە ۋە ماسا ۋە سەپەرگە تەشەببۇس ئىدىيەسىنىڭ جەمئىيەتچىلىكى	[۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹]	مكتب موزە ۋە ماسا ۋە سەپەرگە تەشەببۇس ئىدىيەسىنىڭ جەمئىيەتچىلىكى
[۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۴۵]	مكتب موزە ۋە ماسا ۋە سەپەرگە تەشەببۇس ئىدىيەسىنىڭ جەمئىيەتچىلىكى	[۴]	مكتب موزە ۋە ماسا ۋە سەپەرگە تەشەببۇس ئىدىيەسىنىڭ جەمئىيەتچىلىكى
[۳۶]	مكتب موزە ۋە ماسا ۋە سەپەرگە تەشەببۇس ئىدىيەسىنىڭ جەمئىيەتچىلىكى	[۴]	مكتب موزە ۋە ماسا ۋە سەپەرگە تەشەببۇس ئىدىيەسىنىڭ جەمئىيەتچىلىكى
[۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۴۵]	مكتب موزە ۋە ماسا ۋە سەپەرگە تەشەببۇس ئىدىيەسىنىڭ جەمئىيەتچىلىكى	[۲۴، ۲۵]	مكتب موزە ۋە ماسا ۋە سەپەرگە تەشەببۇس ئىدىيەسىنىڭ جەمئىيەتچىلىكى
[۴۴، ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸]	مكتب موزە ۋە ماسا ۋە سەپەرگە تەشەببۇس ئىدىيەسىنىڭ جەمئىيەتچىلىكى	[۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳]	مكتب موزە ۋە ماسا ۋە سەپەرگە تەشەببۇس ئىدىيەسىنىڭ جەمئىيەتچىلىكى
[۴۷، ۴۸]	مكتب موزە ۋە ماسا ۋە سەپەرگە تەشەببۇس ئىدىيەسىنىڭ جەمئىيەتچىلىكى	[۱۰]	مكتب موزە ۋە ماسا ۋە سەپەرگە تەشەببۇس ئىدىيەسىنىڭ جەمئىيەتچىلىكى
[۴۳]	مكتب موزە ۋە ماسا ۋە سەپەرگە تەشەببۇس ئىدىيەسىنىڭ جەمئىيەتچىلىكى	[۱۷، ۱۸، ۱۹]	مكتب موزە ۋە ماسا ۋە سەپەرگە تەشەببۇس ئىدىيەسىنىڭ جەمئىيەتچىلىكى
[۴۵]	مكتب موزە ۋە ماسا ۋە سەپەرگە تەشەببۇس ئىدىيەسىنىڭ جەمئىيەتچىلىكى	[۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹]	مكتب موزە ۋە ماسا ۋە سەپەرگە تەشەببۇس ئىدىيەسىنىڭ جەمئىيەتچىلىكى
		[۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹]	
		[۶، ۷]	
		[۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹]	
		[۱]	
		[۱]	
		[۱۷، ۱۸]	
		[۴، ۵]	

1926'da Yapılması Öngörülen Okul Müzesi Binasının Krokisi ve Yerleşim Planı